

dî'nin fıkha dair *en-Nâfi'* adlı eserini nazma çevirdiği kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Mehâsin el-Hüseyînî, *ez-Zeyl* (Zehebî, *el-İber* içinde), IV, 165; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 203-207; İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-nebih fi eyyâmî'l-Manşûr ve benîh* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1986, III, 183-184; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 84; İbn Kâdî Şühbe, *Târîh* (nşr. Adhân Dervîş), Dımaşk 1977, I, 495; II, 412, 674; III, 65-66; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I, 204-205; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-şâfi*, I, 393-395; a.mlf., *en-Nücümü'z-zâhire*, X, 297-298; İbn Kutluboğa, *Tacü't-terâcîm* (nşr. Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf), Dımaşk 1413/1992, s. 117-119, neşredenin girişi, s. 33; Nuaymî, *ed-Dâris fi târîhî'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 525-526; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, I, 396-398; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1248, 1516, 1825; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 26, 113; Brockelmann, *GAL*, II, 94; *Suppl.*, II, 86-87, 211, 252, 267; Nâcî Ma'rûf, *Târîhu'ule-mâ'i'l-Müstaşriyye*, Kahire 1396/1976, I, 35, 44, 46, 250; II, 291, 297-298; Ahmet Özel, *Hane-fî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 72, 79, 124; Ebû'l-Fazl Bircendî, "İbn Fasîh", *DMBİ*, IV, 398-399.

AHMET ÖZEL

İBNÜ'L-FELEKÎ

(ابن الفلكي)

Ebû'l-Fazl Ali b. el-Hüseyin
b. Ahmed el-Hemedânî el-Felekî
(ö. 427/1036)

Hadis hâfızı.

Muhtemelen Hemedan'da doğdu. Astronomi ve matematik âlimi olan dedesi Ebû Bekir Ahmed b. Hasan el-Felekî'ye nisbetle İbnü'l-Felekî diye anıldı. Tahsiline Hemedan'da başladı. Burada ve öğrenim için gittiği Irak ve Horasan bölgelerinde Ebû Saîd es-Sîrâfî, İbn Rezküye, Ebû'l-Hüseyin Ali b. Muhammed b. Bişrân ve Kâdılkudât Ebû Bekir el-Hîrî gibi âlimlerden ders aldı. Kendisinden de Ahmed b. Muhammed el-Meydânî ile diğer bazı şahsiyetler rivayette bulundu. Hâce Abdullah-ı Herevî, İbnü'l-Felekî'nin gayretli bir sûfi olduğunu ve hâfızası ondan daha güçlü bir kimse görmediğini söylemiştir. Bazı kimseler ilminden faydalanmadığı gerekçesiyle onu eleştirmişse de Zehebî hadis rivayet etmeye fırsat bulmadan genç yaşta vefat ettiğini kaydeder. Tıtız bir muhaddis olduğu bildirilen İbnü'l-Felekî Şâban 427'de (Haziran 1036) Nîşâbur'da vefat etti.

Çeşitli eserler yazdığı belirtilen İbnü'l-Felekî'nin (İbnü's-Salâh, II, 611) bu çalış-

malarından ikisinin adı zikredilmiş olup bunlardan *Muntehe'l-kemâl fi ma'rifeti'r-ricâl*'in 1000 cüz hacirinde olduğu söylenmiş, Zehebî bu eseri el-Muntehâ fi ma'rifeti'r-ricâl (*A'lâmü'n-nübelâ'*, XVII, 503) ve el-Muntehâ fi'l-kemâl fi ma'rifeti'r-ricâl (*el-İber*, II, 256) adlarıyla kaydetmiştir. Onun diğer eseri ise *Ma'rifetü elkâbi'l-muħaddişin* adını taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX, 329-330; İbrâhim b. Muhammed es-Sarîfînî, *el-Muntehab mine's-Siyâk* (M. Kâzım el-Mahmûdî), Kum 1403/1362, s. 573; İbnü's-Salâh, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye* (nşr. Muhyiddin Ali Necîb), Beyrut 1413/1992, II, 611-613; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVII, 502-503; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1125; a.mlf., *el-İber*, II, 256; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 421-430*, s. 195-196; Safedî, *el-Vâfi*, XXI, 33-34; İsnvî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 268; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 213-214; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 430-431; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1858; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 687; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 121.

EMİN ÂŞIKUTLU

İBNÜ'L-FERRÂ, Ebû Ya'lâ

(bk. EBÜ YA'LÂ el-FERRÂ).

İBNÜ'L-FERRÂ, Ebû'l-Hüseyin

(bk. İBN EBÜ YA'LÂ).

İBNÜ'L-FERRÂ el-BEGAVÎ

(bk. BEGAVÎ, Ferrâ).

İBNÜ'L-FİRKÂH

(bk. FEZÂRÎ, İbrâhim b. Abdurrahman).

İBNÜ'L-FURÂT, Ahmed

(أحمد بن الفرات)

Ebû Mes'ûd Ahmed b. el-Furât
b. Hâlid ed-Dabbî er-Râzî
(ö. 258/872)

Hadis hâfızı.

180 (796) yılı civarında doğdu (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XII, 481). Babası da muhaddisti. Küçük yaşta hadis tahsiline başladı ve çok hadis ezberlediği için on sekiz yaşında iken "Reyli küçük hâfız" diye tanındı. Hadis öğrenimi için Bağdat, Basra, Kûfe, Hicaz, Yemen, Şam, Mısır ve Cezî-

re'yi dolaşarak Abdullah b. Nümeyr, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Yezîd b. Hârûn, Yahyâ b. Âdem, Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî ve Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn gibi muhaddislerden hadis tahsil etti. Kendisinden Ebû Dâvûd es-Sicistânî, İbn Ebû Âsim, Muhammed b. Yahyâ b. Mende ve Abdurrahman b. Yahyâ b. Mende gibi âlimler rivayette bulundu. İlmî seyahatlerini tamamladıktan sonra İsfahan'a yerleşti ve ömrünün son kırk beş yılında burada hadis rivayet etti.

İbnü'l-Furât, meşhur muhaddislerin rivayetlerini önce talebelerinden dinleyerek ezberler, daha sonra onların yaşadığı bölgelere giderek rivayetlerini bizzat kendilerinden dinlerdi. Bağdat'a gittiğinde Ahmed b. Hanbel'in hadis meclisinde uzun süre bulunmuş, İbn Hanbel, Resûlullah'la ilgili rivayetleri ondan daha iyi ezbere bilen bulunmadığını söylemiştir. İsfahan'a gittiğinde ezberinden binlerce hadis imlâ ettiği, bu hadisler kitaplarıyla karşılaştırıldığında sadece birkaç yerde hata ettiğinin görüldüğü kaydedilen İbnü'l-Furât 1700 kadar hocadan 1.500.000 hadis yazdığını, ancak bunlardan 310'unun rivayetlerini eserlerine aldığını bildirmiştir.

Hadis münekkileri onu sika, hâfız ve me'mûn olarak değerlendirmiş, ancak İbn Hırâş yalan söylediğini ileri sürmüştür. Bu suçlamayı nakleden İbn Adî, İbnü'l-Furât'ın münker rivayetini bilmediğini, onun doğru sözlü bir hâfız olduğunu söylemiş, Zehebî de İbnü'l-Furât'la ilgili bu suçlamaya kitabında yer verdiği için İbn Adî'yi eleştirmiş, iddiayı ortaya atan İbn Ukde ile İbn Hırâş'ın râfîzî ve bid'atçı olduklarını, sözlerine itibar edilemeyeceğini belirtmiştir. İbnü'l-Furât Şâban 258'de (Haziran 872) İsfahan'da vefat etti.

İbnü'l-Furât'ın günümüze ulaştığı bilinen tek eseri *el-Muntekâ min cüz'ih* olup Sezgin'in *Cüz' fihî aħbârü Ahmed b. el-Furât* adıyla kaydettiği eserin bir nüshası Dârü'l-kütüb'iz-Zâhiriyye'de bulunmakta (Mecmua, nr. 51, vr. 40-44), bu risâledeki rivayetleri İbnü'l-Furât'ın cüzünden Zehebî'nin seçtiği belirtilmektedir (Elbânî, s. 89). Müellifin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Müsned*, *et-Tefsîr*, Kerîme bint Abdülvehhâb el-Kureşîyye (ö. 641/1243) tarafından icâzet yoluyla rivayet edilen *Ehâdisü'l-efrâd*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve'l-ta'dil*, II, 67; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, VIII, 36; İbn Adî, *el-Kâmil*, I, 193; Ebû'ş-Şeyh, *Tabakâtü'l-muḥaddişin bi-lş-bahân* (nşr. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî), Beyrut 1988, II, 254-258; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Zikru aḥbâri lşbahân* (nşr. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1410/1990, I, 113-114; Haṭîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 343-344; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Ḥanâbile*, I, 53-55; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), V, 150-157; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-müştemil*, s. 57; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 422-425; İbn Abdülhâdi, *'Ulemâ'ü'l-ḥadis*, II, 227-228; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 480-488; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 544-545; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 127-128; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 280; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 66-67; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin* (Lecne), I, 62-64; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, I, 435-436; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsettrafe*, s. 87; Sezgin, *GAS*, I, 135; Elbânî, *Maḥṭûât*, s. 89; Abdülazîz İzzeddin es-Seyrevân, *Mu'cemü tabakâti'l-huffâz ve'l-müfessirin*, Beyrut 1984, s. 56-57; Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî, *Mu'cemü'l-a'lâm*, Limasol 1407/1987, s. 60.

KÂMİL ÇAKIN

İBNÜ'L-FURÂT, Ebü'l-Fazl

(bk. İBN HİNZÂBE).

İBNÜ'L-FURÂT, Nâsirüddin

(ناصرالدين ابن الفرات)

Nâsirüddin Muhammed
b. Abdirrahîm b. Ali
el-Misrî el-Hanefî
(ö. 807/1405)

Târîhu'd-düvel ve'l-mülûk
adlı eseriyle meşhur olan tarihçi.

735'te (1335) Kahire'de köklü bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Aile fertlerinden çok sayıda kişi vezirlik ve kâtiplik yapmıştır. İlmî hayata zamanın ulemâsından hadis ve fıkıh tahsil ederek başladı. Ebü'l-Ferec İbn Abdülhâdi ve Ebû Bekir es-Sannâc'dan hadis öğrendi. Zehebî, Ebü'l-Hasan el-Bendenîci ve Necmeddin Yûsuf ed-Dülâsî'den icâzet aldı. Öğrenimini tamamlayınca Kahire'deki Muizziyye Medresesi'nin hatipliğine tayin edildi. Daha sonra kendini çok ilgi duyduğu tarih ilmine verdi ve meşhur eserini yazdı. 1 Şevval 807'de (2 Nisan 1405) Kahire'de vefat etti.

Bir dünya tarihi olarak tasarlanan *Târîhu'l-düvel ve'l-mülûk*'ün (*Târîhu lbnî'l-Furâtel-Hanefî, et-Târîhu'l-vâzihu'l-meslûk ilâ terâcimi'l-ḥulefâ' ve'l-mülûk*). Müsveddelerinin 100 cüzü bulunduğu söylenir. Ancak İbnü'l-Furât bunların sade-

ce yirmisini temize çekebilmiştir ve 501-799 (1107-1397) yılları arasında kapsayan günümüze ulaşmış nüshaların da bazı kısımları eksiktir. Kitap, Franklar'ın Suriye'deki hâkimiyetinden bir asır sonra yazılmasına rağmen özellikle Haçlı seferleri ve Memlûk tarihi için başvurulacak ana kaynaklardan biridir. Bugüne kadar gelmemiş kaynaklardan istifade etmiş olması eserin önemini arttırmaktadır. Kitapta Yakınoğu'da yaşanan bütün tarihî olaylar ele alınmış, ayrıca dünyanın diğer bölgelerindeki müslümanlarla, bazan hristiyanlarla ilgili olaylara dahi yer verilmiştir. Müellif, kendi topladığı bilgilerle yetinmeyip önceki tarihçilerin malzemelerini de nakletmiş, bu arada bazı kayıtları belgelendirerek ve bazılarını açıklayarak daha güvenilir hale getirmiştir. Onun resmî arşiv belgelerinden ve antlaşma metinlerinden de faydalanmış olması birçok açıdan kapsamlı bir senteze varmasını kolaylaştırmıştır. Belgeleri kullanırken daima düzenli biçimde tarihlerini verdiği, en eski kaynağı tercih ettiği, alıntılarını da değiştirmeden ve kısaltmadan aynen yaptığı görülür.

İbnü'l-Furât, olayları genelde İslâm tarih yazıcılığı geleneğine sadık kalarak kronolojik bir sırayla anlatır. Önemli bulunduğu bir olayı naklederken o konunun tarihçesini, gelişme seyrini de özetler; meselâ Mısır'da bir yenilik olarak dört kadı yerine bir kadı seçilmesi münasebetiyle ülkedeki hukuk sisteminin gelişmesini, Ezher Camii'nin onarımından söz ederken külliye'nin tarihçesini, Suriyeli Haşhaşiler'in kalelerinin ele geçirilmesi bahsinde de İsmâiliyye mezhebinin tarihini verir. Yâkût el-Hamevî ve İbnü'l-Esir gibi daha önce yaşamış tarihçilerin kullandıkları ortak kaynaklarda (meselâ Belâzürî'nin *Fütüḥu'l-büldân*'ı) yer alan bilgileri kendi yazdıklarıyla karşılaştırarak aktarmıştır. Ancak onun açıkladığı, edebî değeri olan aynı konudaki bu farklı bilgi ve görüşler Nüveyrî gibi daha önceki tarihçilerin eserlerinde gereksiz bulunarak çıkarılmış veya kısaltılmıştır. İbnü'l-Furât her yılın sonunda o yıl ölen ünlü kişilerden de bahsetmiştir. Bunu yaparken de çağdaşları gibi siyâsîlerin hayatı için sadece tarih belirtmekle yetinmemiş, toplumsal ve kültürel hayatın çeşitli yönleriyle ilgili bilgiler de vermiştir; meselâ tüccarların giydikleri kıyafetleri tanıtmış, 678'de Mısır'da halkın şiddetli ihtilâf ve şüphe üzerine ramazan ayından bir gün önce (4 Ocak 1280) oruca başladığını bildirmiştir.

Konuların takdim ve tertibinde devrin tarihçilerinin üslûbuna uyan İbnü'l-Furât'ın yaygın olan kelime ve ibareleri seçtiği, hatta o zaman yanlış imlâ ile yazılan kelimeleri dahi aynen kullandığı görülür. Bazı yazarlar onun fâhiş hatalarına ve amiyane ifadelerine dikkat çekmişler, fakat önemi dolayısıyla eserini yine de muteber kabul etmişlerdir. Kelimelerin imlâsındaki ihmal ve dikkatsizlikler, anlatımdaki uzatma, aşırı ayrıntıya girme ve süsleme metnin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bu sebeple kaynaklarına başvurmadan eseri okumak zordur. Genellikle kaynaklarını, çok defa onların da kaynaklarını verir. VI. (XII.) yüzyılın büyük bir kısmı Mısır'ı İbnü't-Tuveyr ve Halepli İbn Ebû Tayy'in eserleriyle İbn Nazîf'in *el-Keşf ve'l-be-yân fi ḥavâdişi'z-zamân* gibi bugün mevcut olmayan kaynaklardan yazıldığı için önemlidir. Ayrıca Azîmî'nin tarihinden ve İbn Vâsıl'ın *Müferricü'l-kürûb*'undan, özellikle I. Baybars dönemi için İzzeddin İbn Şeddâd'ın *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir* ve İbn Abdüzzâhir'in tamamı günümüze ulaşmayan *er-Ravzü'z-zâhir fi sîreti'l-Meliki'z-Zâhir* adlı eserleriyle Nâsirüddin Şâfi' b. Ali el-Askalânî'nin *Nazmü's-sülûk*'ünden ve İbn Dokmak'ın *Nüzhetü'l-enâm*'ından, Kalavun dönemi ve sonrası için de Cezerî'nin *Ḥavâdisü'z-zamân* adlı eserinden faydalanmıştır. Bunlardan başka Ebü'l-Fidâ, Baybars, Yünînî, Belâzürî, İbn Havkal, İmâdüddin el-İsfahânî, Ali b. Ebû Bekir el-Herevî, Ebü'l-Kâsım İbn Asâkir, İbn Hamdûn ve İbn Münkiz gibi tarihçilerden de istifade etmiştir (diğer kaynaklar için bk. Ashtor, s. 22-24).

İbnü'l-Furât, eserinin çeşitli yerlerinde önemli ya da önemsiz birçok Arap tarihçisini kaynak olarak zikretmesine rağmen Bahrî Memlûkleri'ni anlatırken hiçbir şekilde Nüveyrî'nin ve *Nihâyetü'l-ereb*'inin adlarını anmaz. Fakat eserin büyük kısmının Nüveyrî'nin bir asır önce yazdıklarıyla tamamen örtüştüğü, hatta onu aynen tekrar ettiği görülür. Bu durum dikkate alındığında İbnü'l-Furât'ın tarihine hakettiğinden daha fazla değer verildiği söylenebilir. Ancak İbnü'l-Furât, Nüveyrî'ninkilerle paralellik gösteren pasajlarda daha doğru ve daha fazla ayrıntılı bilgi vermiş ve ayrıca onun kullanmadığı kaynakları da kullanmıştır. Öte yandan *Nihâyetü'l-ereb* gibi sık sık başvurduğu Baybars el-Mansûrî'nin *Zübdetü'l-fikre*'sinde ve özellikle Cezerî'nin *Ḥavâdisü'z-zamân*'ında çok geniş yer ayrılan,